

116 ГОДИНИ УСЛОВНО ОСЪЖДАНЕ В БЪЛГАРИЯ

доц. г-р Ралица Костадинова
Департамент Право, Нов български университет,
email: rkostadinova@nbu.bg

Резюме: Настоящият доклад е посветен на повече от стогодишната история на института на условното осъждане в България. Нейното начало е поставено през 1904 г. и в нея се очертават три периода в развитието на института: класически, социалистически и съвременен. Тяхното съществуване и особености са отражение на системата на наказанията и наказателната политика в страната ни през периода 1904-2020 г.

Ключови думи: условно осъждане, наказание, наказателна политика, наказателно право.

116 YEARS OF SUSPENDED SENTENCE IN BULGARIA

Associate professor Ralitsa Kostadinova, PhD
Law Department, New Bulgarian University

Summary: This report deals with more than a hundred years of the history of the suspended sentence institute in Bulgaria. Its beginning was set in 1904 and it outlines three periods in institutes evolution: classical, socialist and modern. Their existence and peculiarities are a reflection of the system of punishments and the penal policy in our country during the period 1904-2020.

Key words: suspended sentence, punishment, penal policy, criminal law.

Увод

Настоящата година е 116-та, в която съществува наказателноправния институт на условното осъждане в България. Дългите години на неговото прилагане го утвърждават като специфичен наказателноправен способ за противодействие на престъпността. В съвременното българско наказателно право условното осъждане е наказателноправен институт, чрез който съдът след като наложи наказание лишаване от свобода може да отложи неговото изпълнение (при наличие на конкретни предпоставки) и да постави осъденото лице в режим на условно осъждане (изпитателен режим) за определен период от време (изпитателен срок). В някои етапи от развитието на института е имало възможност

да се отлага изпълнението и на наказания, различни от лишаването от свобода¹. В други пък, по време на изпитателния срок единственото задължение на осъденото лице е било да не извършва ново престъпление². С оглед на това в следващото изложение ще бъдат представени основните моменти от установяването и развитието на условното осъждане в българското наказателно право.

Модели на условно осъждане

В края на XIX век условното осъждане все още не съществува в България. През 1896 г. е приет първия Наказателен закон. В него липсват разпоредби, които да предвиждат отлагане на изпълнението на вече наложено наказание, но причината за това не е неосведоменост на българския законодател. Още при обсъждането на проекта за Наказателен закон е поставен въпроса за условното осъждане³. На пленарното заседание, проведено на 27 октомври 1895 г., депутатът Атанас Краев, наред с други въпроси, поставя на обсъждане и този за липсата на условното осъждане („условното наказание“). На него министър-председателят Константин Стоилов дава следния отговор: „Обсъждахме и ние доста надълго тоя въпрос; и ако се не внесе това нещо в нашия закон единственото съображение беше това, да не би да постигнем противоположни резултати; да не би догдето още не е установена у нас тая магистратура, да не би да достигнем до комшийски съображения“⁴. Като далновиден политик и юрист д-р Стоилов преценява, че подобна крачка към хуманизирането на наказателното правосъдие трябва да бъде преценявана и от гледна точка на реалното и осъществяване, съобразно и с капацитета на съдебната власт. Съвсем основателен е „страхът да не би злоупотребленията да преминат границата и да създадем една безнаказаност за известни престъпници...“⁵. Няколко години по-късно, когато има вече и достатъчно обучени юристи, условното осъждане е въведено в правната действителност със Закон за условното осъждане⁶ (ЗУО) от 1904 г. Тази закон се прилага четири десетилетия. Към онзи момент основната цел на института е да намали неблагоприятното влияние на краткосрочното лишаване от свобода

¹ При въвеждането на института през 1904 г., той се е прилагал и спрямо глобата. През 1951 г. става възможно отлагането на изпълнението и на поправителния труд, конфискацията, лишаването от права и общественото порицание. Подробно виж Костадинова, Р. Условното осъждане по българското наказателно право. София: Издателство на НБУ, 2019, стр. 95-97.

² До 1968 г. единственото задължение на осъденото лице по време на изпитателния режим е да не извършва престъпления. Подробно виж Костадинова, Р. Условното осъждане по българското наказателно право. София: Издателство на НБУ, 2019, стр. 162- 164.

³ През есента на 1895 година в VIII Обикновено Народно събрание се обсъжда внесената проект за Наказателен закон. Основен принос за неговата подготовка има д-р Константин Стоилов, а когато той става министър-председател се създава реална възможност „да реализира голямата си идея“. Вж. Методиев, В. Един много добър човек: Константин Стоилов и политическата добродетел. София: Нов български университет, стр. 252-253.

⁴ Вж. Стенограма от заседанието на VIII Обикновено народно събрание, проведено на 27. 10.1895 г., с. 174. Текстът е достъпен на официалната страница на Народното събрание: https://www.parliament.bg/pub/StenD/20191125123315V_27-10-1895.pdf [посетен на 20.11.2020].

⁵ Пак там, стр. 175.

⁶ Обн., ДВ, бр. 3 от 5.01.1904 г.

върху т.нар. случайни престъпници. То се допуска, ако е наложено наказание затвор до една година, запиране или глоба и ако деецът е неосъждан (на затвор за престъпление от общ характер). Наложено наказание не се изпълнява, ако осъденият не извърши престъпление през изпитателния срок, който е три години. Поради тези свои особености условното осъждане в България през първата половина на XX век се доближава до класическия френско-белгийски модел. На основание чл. 334 от Преходните правила на Наказателния закон от 1951 г. Законът за условното осъждане е отменен, а институтът на условното осъждане – инкорпориран в наказателния закон.

През социалистическия период в развитието на условното осъждане е приет нов Наказателен закон⁷ (НЗ 1951). През периода от 1951 г. до 1968 г. разпоредбите, касаещи условното осъждане, са систематично разположени в глава VIII на Общата част на Наказателния закон (чл. 48-49). Въведено е допълнително изискване за прилагане на условно осъждане: съдът трябва да установи, че деецът може да се поправи и без да изтърпява наложеното наказание. От този момент нататък прилагането на условното осъждане зависи и от прогнозата на съда относно поправимостта на осъденото лице. От тази съдебна преценка зависи и продължителността на изпитателния срок, тъй като НЗ 1951 формулира само неговите граници чрез минималната и максималната продължителност. Новите положения относно изпитателния срок също отразяват стремежа към постигане целите на наказанието и най-вече поправимостта на дееца. Този поглед към личността на дееца все по-убедително превръща условното осъждане в способ за индивидуализация на наказателната отговорност.

През 1968 г. с приемането Наказателният кодекс⁸ (НК) разпоредбите относно условното осъждане вече формират самостоятелен раздел I на глава VII, носещ наименованието „Условно осъждане“. Направени промени са промени в института на условното осъждане, от които най-съществени са възпитателните грижи по време на изпитателния срок и диференцирания режим по отношение на непълнолетните лица⁹.

През 2002 г. са направени промени в член 67 от НК, които дават възможност да се прилага пробация/пробационна мярка (след 2009 г.) по време на изпитателния срок. Така традиционното, класическо разбиране за условно осъждане е обогатено с нов елемент, взаимодействащ от англо-саксонската правна система. Този съвременен модел на условно осъждане е в процес на прилагане по наказателни дела и днес.

⁷ Обн., Изв., бр. 13 от 13.02.1951 г.

„...Преходни правила

374. (Предишен чл. 334 – Изв., бр. 12 от 1956 г.) Настоящият закон влиза в сила един месец след обнародването му и отменя:

1) Наказателния закон от 1896 г. с всички изменения и допълнения;

2) Закона за условното осъждане;...“

⁸ ДВ, бр. 26 от 1968 г.

⁹ Подробно за промените в условното осъждане, въведени с НК от 1968 г. вж. Костадинова, Р. Институтът на условното осъждане според Наказателния кодекс от 1968 г. Научни трудове на УНСС, 2020, №2, стр. 51-66.

Описаните до тук три периода в развитието на условното осъждане: класически, социалистически и съвременен, са обусловени от промените в обществено-икономическото развитие на страната, които неизбежно водят до промени в системата от наказанията и наказателната политика на държавата¹⁰. Това, което характеризира условното осъждане повече от 100 години и през трите му периода е, че развитието на наказателното правоотношение зависи от поведението на осъденото лице. Възможността да се изпълни отложеното наказание предупреждава осъдения да не извършва нови престъпления и да спазва режима на изпитание.

Според действащия НК, ако осъденото лице извърши ново престъпление (умишлено от общ характер, за което му бъде наложено лишаване от свобода) или без основателна причина прекъсне лечението си, наказателно-изпълнителната дейност ще се възобнови (чл. 68, ал. 1 и ал. 4 от НК). До такъв резултат ще се стигне и в случаите на извършено непредпазливо престъпление или изпълнение на пробационни мерки, когато съдът прецени, че се налага изтърпяване (чл. 68, ал. 2 и 3 от НК). В останалите случаи, когато липсват основанията за изтърпяване по цитираните текстове, настъпва окончателно освобождаване от изтърпяване на наказанието (чл. 68, ал. 5 от НК). Неспазването на режима на условно осъждане може да доведе до ревокиране на отложеното наказание. Опасност от възстановяване на изпълнимостта на наказанието е мечът, който виси над главата на осъдения и му напомня, че му е наложено наказание. Чрез този предупредително-възпиращ момент се цели да се коригира бъдещото поведение на осъдения към спазване на законите и неизвършване на нови престъпления. Ако пък спазва режима на изпитание, окончателното освобождаване от изтърпяване на наказанието ще настъпи *ex lege*.

Условното осъждане като способ за осъществяване на наказателната отговорност

С извършването на наказуем стадий на престъпна дейност между държавата и престъпния деец възниква наказателното правоотношение. Най-общо наказателната отговорност се определя като задължението на дееца да понесе неблагоприятните последици заради извършеното от него престъпление и правото на държавата да ги осъществи¹¹. Наказателната отговорност обаче се разбира различно. Според едни автори тя се осъществява чрез осъждането на дееца, изтърпяването на наказанието и носенето на съдимостта. Тези три взаимоотношения и кореспондиращи си насрещни права на държавата и задължения на дееца

¹⁰ Подробно относно периодите в развитието на института на условното осъждане вж. Костадинова, Р. Условното осъждане по българското наказателно право. София: Нов български университет, 2019, стр. 29-55.

¹¹ Лютов, К. Въпроси на освобождаването от наказателна отговорност. В: Лекции за следдипломна квалификация (за следователи при Министерството на вътрешните работи). София: Софийски университет „Климент Охридски“, том XVI, 1978, стр. 72.

формират т.нар. „триада“¹², чрез която се осъществява наказателната отговорност. Според други наказателната отговорност е „установената от държавата със закон и възникваща на основата на извършеното престъпление еднократна възможност да бъде наложено и изпълнено наказание на субекта на престъплението“¹³. Така с налагането и изпълнението на наказанието се реализира наказателната отговорност. Аргументира се и становището, че наказателната отговорност се реализира чрез наказването на виновния за осъществяването на престъплението¹⁴.

Наказанието, изпълнението му и съдимостта са трите наказателноправни последици на престъплението. Първата последица е пораждането на наказателната отговорност, разбирана като възможност да се наложи наказание с влязла в сила осъдителна присъда. Втората е самото изпълнение на наказанието, а третата е съдимостта, която се определя от А. Гиргинов като вторична последица на осъждането¹⁵. Условно осъждане се прилага само от съда след определяне и налагане на индивидуализирано наказание. Следователно първата наказателноправна последица на престъплението е реализирана. Ето защо при условното осъждане е налице реализация на наказателната отговорност, макар и в непълен обем. Първо, защото на деца вече е наложено наказание, второ, защото осъденият продължава да се счита осъждан през изпитателния срок и трето, защото режимът на условното осъждане е нетипичен начин за осъществяване на наказателната отговорност за извършено престъпление. При условното осъждане наказателноправното въздействие се осъществява по нетипичен начин. Затова и наказателноотговорното лице, спрямо което е приложен чл. 66 от НК, продължава да е страна в наказателното правоотношение, възникнало при извършването на престъплението.

Съдът може да приложи условното осъждане на определен етап от развитието на наказателното правоотношение. Това е моментът непосредствено след налагане на индивидуализираното наказание и преди постановяването на осъдителния съдебен акт. Следователно условното осъждане се постановява при наличие на възникнало наказателно-процесуално отношение и след индивидуализацията на наказанието. С влизане в сила на осъдителната присъда първият етап от реализирането на наказателната отговорност е осъществен, а наказателното правоотношение не е прекратено. Децът е осъден на лишаване от свобода и следва да търпи последиците на своята съдимост. Именно защото е налице реализация на наказателната отговорност, институтът на условното осъждане няма реабилитиращ ефект. И по време на изпитателния срок децът се

¹² Терминът „триада“ се въвежда от проф. д.ю.н. Р. Марков. Вж. Марков, Р. За допустимостта на реабилитацията при изтекла давност по чл. 82 НК. Съвременен право, 2013, № 1, стр. 7–17.

¹³ Каракашев, В. Престъпление и наказателна отговорност. Второ преработено и допълнено издание, София: Ромина, 1999, стр. 72.

¹⁴ Груев, Л. Наказването за престъпление. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020, стр. 10. Според авторът в основата на наказването са отделните видове санкционни последици, една от които е условното осъждане.

¹⁵ Подробно вж. Гиргинов, Ант. Наказателно право на Република България. Второ основно преработено и допълнено издание: Обща част. София: Софи-Р, 2009, стр. 261.

счита осъждан на лишаване от свобода. Едва с неговото изтичане и ако деецът не е извършил друго престъпление, което налага изтърпяване на отложеното наказание, ще настъпи реабилитация по право на основание чл. 86, ал. 1, т. 1 от НК.

Заклучение

И в случаите, когато осъденото лице неизтърпява наложеното наказание поради това, че съдът е приложил института на условното осъждане, реализацията на наказателната отговорност не само е започнала, но тя продължава своето развитие. Специфичното тук е в нетипичния път на нейното осъществяване посредством режима на условно осъждане. Това разнообразие в подходите за наказателноправно третиране съответства на утвърдилата се през XX век тенденция към по-хуманно отношение на правонарушителите чрез по-малко принуда. Така през изминалите 116 години условното осъждане се явява инструмент за провеждане на държавната политика за ограничаване на наказателната репресия в съответствие с приципа на хуманизъм по българското наказателно право.

Библиография:

1. Гиргинов, Антон. Наказателно право на Република България. Второ основно преработено и допълнено издание: Обща част. София: Софи-Р, 2009.;
2. Груев, Лазар. Наказването за престъпление. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2020.;
3. Каракашев, Веселин. Престъпление и наказателна отговорност. Второ преработено и допълнено издание, София: Ромина. 1999.;
4. Костадинова, Ралица. Условното осъждане по българското наказателно право. София: Издателство на НБУ, 2019.;
5. Костадинова, Ралица. Институтът на условното осъждане според Наказателния кодекс от 1968 г. Научни трудове на УНСС, 2020, №2, с. 51-66.;
6. Лютов, Костадин. Въпроси на освобождаването от наказателна отговорност. В: Лекции за следдипломна квалификация (за следователи при Министерството на вътрешните работи). София: Софийски университет „Климент Охридски“, том XVI, 1978, с. 69–104.;
7. Марков, Румен. За допустимостта на реабилитацията при изтекла давност по чл. 82 НК. Съвременно право, 2013, № 1, с. 7–17.;
8. Методиев, Веселин. Един много добър човек: Константин Стоилов и политическата добродетел. София: Нов български университет, 2019.